

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Näverbrev

Arne, Ture J.

Fornvännen 245-247

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1954_245

Ingår i: samla.raa.se

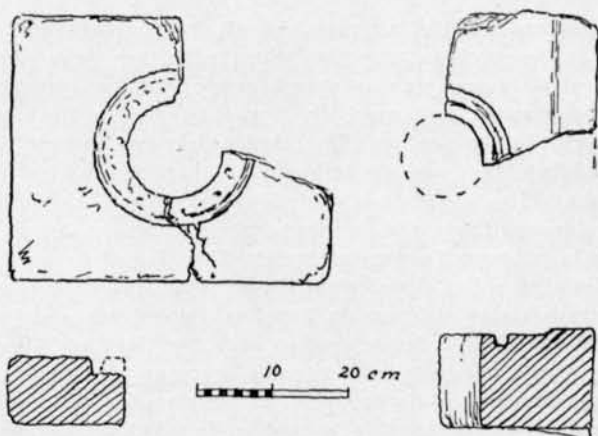

Fig. 6—7. Ytterby socken, Kungahälla. Fragment av hypocaustplattor av täljsten. — Ytterby parish, Kungahälla. Fragments of two hypocaust slabs of soapstone.

fragment av två hypocaustplattor av täljsten, fig. 6, 7. Dessa plattor, som vad omfånget beträffar nära ansluta till tegelplattorna från Lödöse, utgöra ett norskt inslag i vårt material och förtjäna kanske särskild uppmärksamhet däri- genom att de utförts i en glimmerrik, något skifferartad täljsten. Den ena av Kungahälla-plattorna har kring översidans kant haft en låg, upphöjd ram. Fragmenten ha hittats i det stora källarrummet i klostrets södra del.

Det är om ett speciellt slags varmluftsanläggningar i medeltidens kloster de nu angivna fynden i första hand vittna. När man först började använda dessa ugnar med de typiskt utformade stigarhålen, är alltså en öppen fråga. Lokaliserade till klostren, som fynden äro, tillhöra de alla medeltiden, men den närmare tidsbestämningen är osäker. Ugnarna i tiggarmunkklostren kunna ej vara tillkomna före 1200-talets mitt, ugnen i Vadstena »biskopshus» ej före 1473, då huset uppfördes.⁸ Hällfragmenten i Helge And's i Visby äro av största värde ur kronologisk synpunkt, enär de visa, att en gravhäll från omkr. 1350 måste ha hunnit bli gammal och uttrangerad, innan den gjorts om till ugnshäll. Detta kan ej ha inträffat förr än vid medeltidens slut. Gäller denna datering för hela denna ugnstyp? Det är en fråga, som bättre kan besvaras, om de, som känna till ytterligare fynd av detta slag, ville lämna meddelanden därom. *Harald Wideen*

NÄVERBREV

För en del år sedan kunde man i Stockholm köpa brevkort av preparerad björknäver, på vilka det var möjligt att skriva ned meddelanden med

⁸ *Anderson a.a.*, s. 182.

vanlig bläckpenna. I detta fall var det blott fråga om en kuriositet. Men i östligare nejder med en utvecklad näverkultur har detta skrivmaterial en tid kunnat tävla med pergament och papper. Vid en grundgrävning på vänstra Volgastranden mitt emot den forna tatarstaden Uvek påträffades 1930 ett stycke björknäver, på vilket stod nedskreven en vers, återgiven i ujuguriskt alfabet. Det var ett isolerat, tillfälligt fynd. Men de senaste åren har man vid systematiska arkeologiska grävningar i den gamla staden Novgorod, söder om Leningrad, funnit en mängd brev, icke skrivna med bläck utan inristade på hoprullade näverstycken. Uppe i stadens nordvästra del, norr om Kreml med Sofiakatedralen, låg ett medeltida hantverkarekvarter, där man grävde sig ned till mer än 7 meters djup på ett område av inalles 324 kvm. På den fuktiga, leriga marken hade man lagt ut träbroar för att ta sig fram någotsånär torrskodd. Lagrade över varandra funnos 25 dylika gatubeläggningar, som utgjorde goda hållpunkter för den relativa tidsbestämningen. Området uppdelades vid undersökningen i kvadrater på 2×2 m.

I ett gammalt munkbrev stod skrivet, att i den salige Sergius' kloster skrevos själva böckerna icke på pergament eller papper, utan på näver. Med kännedom härom hade man sin uppmärksamhet riktad på näverfynden i den Nerevska stadsdelen, men först 1951 doko sådana upp i något större antal. Tidigare voro några med bläck skrivna näverdokument från 1600-1700- och 1800-talet bekanta, men i Novgorods fuktiga jord skulle sådana inskrifter icke ha kunnat bevaras. I Novgorods näverbrev voro bokstäverna däremot inristade.

Hoprullade näverstycken hittades massvis — de flesta hade väl använts till näverflöten — men blott en halv procent voro försedda med skrivtecken. Dessa voro anbragta på näverns släta inre yta. Vid hoprullningen kom denna att bilda yttersida. Endast ett brev uppvisade text på båda sidor. Inskrifterna tycks ha åstadkommit med en vass benpryl; en sådan hittades även i ett skikt från 1300-talet.

Näverstyckena blöttes upp i hett vatten, tillsatt med soda, och rätades sedan ut samt placerades mellan glasskivor; dessa anbragtes i gipsformer, där nävern fick torka utan att spricka sönder.

Utgrävaren, professor A. V. Artsichovskij betonar, att man icke påträffat ett slutet arkiv. Näverbreven ha skrivits vid olika tidpunkter och hittades i vitt skilda lager på samma gata.

Det har uppgivits, att bortåt 80 inskrifter hittills tillvaratagits. Av dessa äro sju privatbrev, rörande ekonomiska och juridiska frågor. Några »politiska» eller historiska texter ha ej anträffats, men väl ett stycke av poetiskt innehåll, som inger förhoppning, att också fragment av fornrysk litteratur kan upptäckas. Ett par dokument äro av ekonomiskt intresse: det ena berör skinnhandeln och de rysk-tjudiska förbindelserna, det andra berikar vår kännedom om feodal skattskyldighet i slutet av 1400-talet.

Tichomirov daterar de 10 viktigaste breven sålunda: brevet från Gostjata till Vasilij (no 9), brevet om kon (no 8) och brevet om Koroman (no 7) till

XI—XII årh., brevet från Filip (no 6) till XIII årh. brevet från Mikita till Tsert (no 4), från Griksja till Jesif (no 3), till Matfej (no 5) och anteckningar om skinnen (no 2) till XIV årh. samt slutligen urkunden om jordröntan (pozem i dar) (no 1) och inskriften i näverbotten till ett kärl till XV årh.

I fråga om de åtta första inskrifternas datum är Artsichovskij på grund av stratigrafiska och fyndförhållanden fullt ense med Tichomirov. De båda sista inskrifterna hade han antagit vara något äldre än 1400-talet.

Artsichovskij anser de nya fynden bevisa att skriv- och läskonsten i det gamla Novgorod inte var förbehållen prästerskapet utan allmänt spridd även bland lekmännen. Det har inte fallit honom in, att det olärda folket kunde vända sig till skrivkunniga medhjälpare såsom fallet ännu ofta är i Orienten och t. o. m. i Italien där man kan finna dessa hjälpare sittande i gathörnen.

I dokumentet no 1 omtalas den skatt som ett antal byar i Novgorods omgivning voro skyldiga att inbetala till en viss feodalherre Foma (Thomas). Åtminstone delvis har den utbetalts i ekorrskinn (belki).

No 2, dokumentet om skinnen, som hittades på 2,6 m djup, mätte 26,5 × 8,5 cm. Däri omtalas skinn av vit järv, mård och ekorre. Där förekommer också en mängd egennamn — inalles 15 — av vilka fyra (t. ex. Foma och Filip) äro rätt vanliga i Novgorod, medan de övriga (t. ex. Veljakaz, Igugmor, Mika, Veljut och Vozemut) icke äro av ryskt ursprung utan snarast av karelskt och estniskt. — I brevet no 3 tycks det vara fråga om, att en viss Feodosia bör erinras om sin skyldighet att brygga ett visst kvantum öl.

Inne i en timrad stuga på 4,3 m djup hittades det defekta brevet om Koroman (no 7), som sättes i förbindelse med ordet *suknó* = kläde.

Brevet no 8, som på tre ställen talar om en ko (korova), innehåller även mansnamn, nämligen Osimnun och Gučka. Tichomirov tolkar även det förra namnet som Osimun, och då kommer en skandinavisk läsare att tänka på det nordiska Osmund.

På 4,56 m djup fanns brevet no 9. Paleografiskt lär skriften överensstämma med inskrifterna på Sofiakatedralens murar, som gå tillbaka till 1000-talet.

Tichomirov håller för sannolikt att namnet Gostjata burits av en kvinna, som skrivit till Vasilij angående en egenmäktig skilsmässa och om hennes morgongåva. Artsichovskij anför däremot, att ett flertal namn i Novgorod på — ata äro manliga. Betydelsen blir då en annan. Gostjata beklagar sig i så fall inför Vasilij över sin fars åtgöranden i fråga om den första hustruns morgongåva och sonens arvsförlust.

Näverbreven äro mestadels skadade och svårlästa. Man hoppas emellertid på nya fynd. Och det vore allt skäl att vid grävningar i medeltida svenska städer ägna sin uppmärksamhet åt näverfynden, ty det är inte uteslutet, att samma skrivmaterial även här kommit till användning.

Näverbreven ha behandlats av A. V. Artsichovskij och M. N. Tichomirov i ett med illustrationer försett arbete: *Novgorodskie gramoty na bereste* (Moskva 1953).

T. J. Arne